

ALKOTÓMŰHELY

SÁFRÁNY IMRE

ARCKÉP AZ ÉGBOLTON

Amióta Szomszédék hazaértek külföldi bolyongásaikról, állandóan az a chicagói tér járt az eszemben, amelynek közepén egy hatalmas bronz lovasszobor áll, valami hadvezérnek az emlékét őrzi, de a szerepe úgy látszik lejárt, mert kiürült körülötte a városrész és az üres házak, utcák kísérteties sokasága őrzi a teret.

Arról álmodoztam — nekem az ilyen álom nagyon ízlett —, hogy abban az elnéptelenedett városrészben otthonra lelhetnének a világ otthontalan és műterem nélkül tengődő képzőművészei. Csodálatos kiállítótermekben az arra járóknak állandóan lenne új és új bámulnivaló, nem beszélve azokról a csodálatos boutique-okról, dísztárgylerakatokról, amelyek gomba módra nőnek ama városrészben ott a magára maradt bronzlovas szobor körül.

Tekintettel ezeknek a friss lakóknak a természetére, akadna jócskán kellő üzleti érzékkel rendelkező italmérő, cukrász, kávéfőző mester, aki kihasználná a kínálkozó alkalmat.

Ezzel a bronz lovas szoborral foglalkoztam hosszú időn át, és képzeletemben csodálatos fénycső alkotta reklámok tarkították a feléledt városrészt a tér felé egyre fényesebben, sűrűbben és játékosabban.

Itt, Szabadkán, az utcán, séta közben nagyokat neveltünk azon a magános bronzszobron, és ha véletlenül szemközt jöttek velünk Szomszédék, már tudták nevetésünkről, hogy ottvagyunk a lovas bronzszobor árnyékában.

Ezt a teret, ezt a távoli teret egy még távolabbi tó szorította ki képzeletemből. A Magyar Televízió képernyőjén — hogy, hogy nem —, persze fekete fehér adásban, a világ legmagasabban fekvő tavát, a Titicacát pillantottam meg. A gyönyörű képsorhoz idomított szöveg vörös flamingókat emlegetett, és ez újra megindította fantáziámat, mert fekete-fehér képernyőn vörös flamingókról ábrándozni bizarr játék.

Mindehhez az járult hozzá — ez is mutatja —, hogy színes álmot nem lehet következmény nélkül álmodni: Dómi és Móri befutottak Újvidékről és egy nagy papírtekeracet hoztak, amelyből előkerült Dudás Újvidékre kölcsönadott csodálatos tája.

A piros flamingókat ezen az újrateemtett világot ábrázoló képen fehér hatyúk méltóságteljesen úszó sorai helyettesítették. Igazi festőnek kellett annak lennie, aki így merete a planéta felületét átfogalmazni. Dudásnál nincs Leonardo da Vinci által agyonfogalmazott, harmadik dimenziót érzékeltető távlat, ezen a képen minden vízszintes beosztásban, szaftosan festett ritmusokban ismétlődik és csodák csodájára kiszorultak e planéta értelmes lakói a képről és a vízszintesen és párhuzamosan elhelyezkedő csatornáknak méltóságteljesen hatalmas fehér hatyúk úsznak.

A növényvilág dúsan borít be mindent. Csak a folyóvizek sávjai látszanak ki a növényzöld itt-ott lecsurrant festék-mindenségből. Ez a világ a kérgek és burkok mögött él a zöldeken belül, a csurranásokon belül és ott lent mélyen a talaj alatt, ahová már Dudás ecsetjének nincs belépőjegye. S azt a szédületes ritmust, amely valahonnan a talajvízen felül indul meg és a növényzet lombzatainak káoszában fejeződik be ellenőrizetlen bolond tempóban, az életnek ezt a fejetlenségét a hatyúk ellenőrzött nyugodt siklása egyensúlyozza ki azon a vízen, amely szintén egészen más világ, szép ellenpontja annak, ami a zöldeken belül van.

Állítólag a festő mamája egyszer a banyakemencébe festményekkel fűtött be, és így most Dudásról csak azon a kisszámú művön át tudunk tájékozódni, amely véletlenül megmaradt, de ha most az elhunytat vigasztalni tudnám, akkor elmondanám neki, hogy Vermeer fennmaradt képeit is meg tudnánk az ujjainkon számolni, de ezzel a holland festő egy centiméterrel sem kisebb az óriásoknál, s az épületeket is majdnem úgy, mint a beteg tüdőt a bacilusok, beborítják, úgyhogy a tekintet mellett a képzelőerőt is igénybe kell venni, hogy megfejthesük a rébuszt: templom rejtőzik-e a berkek mögött, kastély-e vagy palota? Az épületek lakói nem léteznek a kép világában, mert lehet, hogy a festőnek nem az emberi beszéd, mozgás, élet jelentette a belépőjegyet a gubancos ecsettel, furcsa, színes porokkal és étolajjal festett kartonlemezre, hanem a fehér hajók, amelyekké néha egy-egy hatyú átváltozott.

Napokban a pasti rádió egyik műsorismertetésében hallottam, hogy másnap egy akadémikus előadásorozatában a Titicacáról hallhatok a rádió hullámain. Vártam a másnap reggeli előadást és éjszaka vörös flamingókkal álmodtam, mert nemcsak a négyezer méterrel a tengerszint felett elterülő tó izgat és hív, hanem még az előadás is, amely arról beszél, és a magnószalag is, amelyen ott hangok rögzítődtek. A rádió felett Dudás-festmény függ a falon. Újra nézem és csodálkozva látom, hogy a vízszintesen mutatkozó folyósorokban egyetlenegy hatyú sem látszik. A buja növényzet között két piros téglából épült épületet lehet sejteni; az egyik talán szálloda, a másik pedig első pillantásra sírnak látszik, mert felette az égen egy révült tekintetű női arc, valahonnan a horizont felől indul a váll, a nyak és az arc azzal a

határozatlan tekintettel és talán hajjal melyet a kartonra erősített zöld egybe léckeret takar. El kell majd vinnem a keretezőhöz ezt a csodálatos festményt, hogy óvatosan szedje le róla a ráját és toldja ki, és a toldást fesse be ugyanolyan zöldre, hogy kiszabaduljon a nő haja és az ég a lécz alól. Ha újra nézzük az égen az arcot és a horizont alatt a zöldben látszó vaskos keresztet és a kereszt alatt a két függőlegest, melynek párhuzama sírt sejtetett, akkor megláthatjuk, hogy itt nem sírról van szó, melyben az a nő pihen, akit a festő felfestett a hatalmas égboltra, hanem egy templom bújik meg a lombok között és a kereszt a torony tetején van. Ez egy olyan Dudás-kép, mely nincs egy vízszintessel és egy függőlegessel kétszer megfelevezve, hogy ezáltal megszabaduljon a nagy felülettől és rajta négy különálló mezőt kapjon, hogy mind a négyet külön tudja megfesteni, külön festménynek, amelyek a dudási maszatolás törvénye szerint kapcsolódnak egymáshoz, kiegészítik egymást és végtére is mégis egységet alkotnak a szakma valamelyik, eddig még telyesen meg nem fogalmazott, de Dudásnál szépen észrevehető szabálya szerint.

Ma találtam egy húsz évvel ezelőtti fényképet, portrét, amelyen annak a dús, hullámos hajú fiatalembernek, aki voltam, nincs szakálla. Ilyen csupasz arccal, frizurásan egyszer találkoztam Dudással. Ez a találkozás két évtizeddel ezelőtt volt Újvidéken, ahol a Tanurdžić-palotában, a mostani tejszarnok helyén, kiállítás volt, a vajdasági festők tárlata, amelyen Ő is kiállított, ha jól emlékszem, két olyan négyképű képet, én pedig valami színes ritmusú raguzai képeket, melyeken látszott, hogy már túl vagyok az impresszionizmuson, de egyébire nem emlékszem.

Akkor én a Szerb Képzőművészek Szövetségének friss tagja voltam és így lehagyva osztálytársaimat az akadémián, zsebemben a Függetlenek 1951-es tárlatának katalógusával, a világ közepének éreztem magam, és akkor még nem ismertem a naïv festészet varázsát, melyet Párizsban a modern művészet múzeumában és Hlebinjen, Ivan Generalić falusi házának konyhájában megismertem és megszerettem; ezért pacséri bajtársam képeit úgy néztem, mint az az ember nézi a nyomtatott újságszövegeket, aki nem ismeri a betűket. Úgy emlékszem, hogy akkor ott mondtunk is valamit egymásnak, de nem hiszem, hogy értelmes szövegeket, mert Ő már valószínű akkor is süket volt, én pedig a világ közepe voltam.

Jelzett a rádió és a bemondó bejelentette, hogy rövid szünet után magnóval a világ körül mehetünk az akadémiával. Előtte színházműsört hallottam és bennem maradt az a cím, hogy a pillangók szabadok. Ebből a színdarabóimból jó festménycím is lehetne. A fővárosi Nagycirkuszban, ott valahol a pesti állatkert mögött, szép című előadás van: A porond ifjú csillagai.

Az akadémikus La Pazt, Bolívia fővárosát emlegette, és a 4000 méter tengerszint feletti magasságot, és az utazást a gyönyörűségesen kék tó felé ott fent az Andokban, ahol ami lent van, az is magasabban van, mint a mi Triglavunk vagy Mont Blancunk.

Ott a fővárosban, ahonnan az autó elindult a tó felé, csodálatosan régi utcák vannak, amelyekkel kapcsolatban az előadó még anekdotát is bemondott a régi házakban kutató és régi falakat bontogató kincskeresőkről.

A tekintet végigsiklik olyankor Illimanin, az indiánok kialudt szent tűzhányóján, régi legendák szereplőjén.

A tó partja kék mögötte, a víz még kékebb és legalább egy tucat-szor nagyobb, mint az előadó dunántúli magyar tengere.

A hatalmas vízfelületen, a nádasok mögött, az indiánok nádcsónakai látszanak, felfelé hajló ormánnyal ringanak a tenger-tavon. Ez a világ egyetlen helye — meséli az akadémikus —, ahol az itt hajókázók egyszerűen kaphatnak hegyi és tengeri betegséget.

Emlékszem még egy számomra kedves mondatrészre, amelyben az előadó hófehérre meszelt templomot emleget egy félszigeten. Ennek hallatára mindjárt a mi tavunk, a mi kiürített tavunk jutott eszembe, amelynek partjáról ott a kisvendéglő és a szálloda előtt szintén félsziget nyúlik be a tófenék fölé, amelyen annyiszor sétáltunk, amikor még a víz miatt egészen romantikus íze volt a sétának. Ott az Andokban az expedíció vezetője nemcsak magnót cipelt, hanem azt is kikarambolozta abban a szép magasságban, hogy nincsenek hajdani erdők nyomai a talajban.

Kissé csalódtam a rádióprogramban, mert a hangszalag La Paz rádiójának élénk ritmusú, spanyolos, indiános muzsikáját rögzítette és a vörös flamingók egyetlenegyszer sem szóltak bele tengerük szemrevételezőjének szövegébe.

Dudástól az után a régi tárlat után, ahol szót váltottunk, legalább olyan messze kerültem, amilyen messze vagyok most a Titicacához. Elsüllyedt valahol faluja végén, és véletlen folytán képeivel előbb találkoztam, mint vele. Egy orvos ismerőssémmel, aki vérbeli gyűjtő ma is — most az afrikai néprajz után bolondul — nemrég találkoztam Szabadkán. Kabátja belső zsebéből egy fényképet húzott elő, amelyen Haile Szelasszie császár látszik egy fogadáson és ő, de azt külön ki kellett hangsúlyozni, hogy az a kétrét görnyedt alak a császár előtt, az ő, és valóban, miután jobban megvizsgáltam a fényképet, ráismertem.

Az afrikai út előtt az orvosnak eszébe jutottam, és mint vérbeli gyűjtő, tőlem is akart képet szerezni. Választott is képet, és mondta, hogy én is választhatok nála, mert ismer ő egy csodafestőt, aki — amikor gyógyulni jött hozzá — képpel jött, és most van már tőle egy jó halom festmény.

Az a halom festmény, mert láttam és kaptam is belőle néhányat cserébe, mind Dudás-kép volt. Végül is az afrikai út miatt rákényszerült az orvos, hogy széthelyezze gyűjteményét biztos helyekre, így most arról az akkor látott halom Dudás-festményről tudok, és szerencse, hogy a csodafestő gyógyulni festménnyel ment, mert így ezek a képek legalább nem kerültek a banyakemencébe.

A gyűjtés nekem is szenvedélyem, különösen ha a kreatív ösztönnek is táptalajt ad, de ez a Dudás-képcsere kapóra jött, mert a képzelőerőm megindult kutatni, vissza az időben, amíg el nem ért addig a régi újvidéki tárlatig, ahol először és utoljára láttam fiatalon a furcsa festőt. Ennek az absztrakt utazásnak az lett a kézzelfogható eredménye, hogy néhány évvel ezelőtt egy őszi napon — kegyetlenül esett az eső — elindultam megkeresni Dudás Antalt. Úgy emlékszem, autóbusról szálltam le Pacséron, de az is lehet, hogy vonatról. A velem szembejövőkötől — alig volt forgalom a kegyetlen esőzésben — kérdeztem, merre lakik Dudás Antal. Sokan értetlenül bámultak rám, mert úgy kérdeztem Dudásról, mintha közismert polgára lenne a falunak, holott a kérdezetteknek fogalmuk sem volt arról, hogy kit keresek. Végül eszembe jutott, hogy az Afrikába költözött képgyűjtő olyasvalamit mondott, hogy Dudás a temető közelében lakik. A további kérdésekhez tájékoztatás kedvéért ezt is hozzátettem. Egy-két járókelőt a kérdés kibővítése után sem sikerült szóra bírni. Ekkor mintha fölvilant volna a villanykörte a koponyámban, eszembe jutott a bakkecske. Dudásról, amikor élt, azt mesélték, hogy bakkecskéje van. Később az anekdotákat faragó ráérők, konkrétan az egyik művészettörténész ismerősöm, Dudás halála után már úgy fogalmazták át ezt a tényt, hogy Dudás volt az a festő, aki abban az időben, amikor az országban törvény tiltotta a kecsketartást, abból élt, hogy bakkecskéje volt, és akik »feketén« gidát tartottak, Dudáshoz vezették azt, hogy bakkecskéjével pározassák.

A következő szembejövőt már úgy kérdeztem, hogy merre kell a Dudáshoz menni, aki a temető közelében lakik és bakkecskéje van. Az ilyen kérdés már használt. Útba igazítottak a járókelők, én pedig rendületlenül gyalogoltam a szép meleg esőben, és végül is egy kegyetlenül sáros utcában az utolsó megkérdezett rámutatott egy rozoga házra. Nagy nehezen benyitottam a kiskapun, nagy nehezen, mert az ilyen régi házak kilincse csak olyanoknak nyílnak könnyen, akik gyakran járnak ott. Az egyszerű falusi udvart az tette számomra feledhetlenné, hogy a szél mindent telehordott nedves szárlevéllel mintha filmdíszletbe léptem volna. Kiabálásomra egy öregasszony került elő a ház mögül, a festő mamája. Mondtam neki, hogy mijáratban vagyok, hogy Dudás Antalt szeretném látni, de a néni ez mintha elkedvetlenítette volna, mert azt válaszolta, hogy nagy munkában vannak. Megkérdeztem, hogy mit csinálnak, és a néni azt válaszolta, hogy bedől a ház fala, falaznak. Ezen nem volt semmi csodálkozni való, mert a szűnni nem akaró esőzések következtében a nedves talaj átnedvesítette a vályogfalakat és vert falakat és olyankor bizony bedőlhetnek a házak falai. Ám én nem tágitottam, s a néni végül hátrament a ház mögé, és elővezette a festőt. A dialógusokra már nem emlékszem, mert Dudás akkor már ismeretlenek előtt teljesen süket volt, és csak az anyja szavát értette.

Háromunk beszélgetésének első része az udvaron zajlott le. Kelékei a talicska, a vödör és a lapát volt, és a szükség kinevezte kőműves szemmel láthatólag húzódozott a beszélgetéstől. Nem is csoda,

hiszen bedől a ház fala, falazni kellett! A mama mégis beinvitált bennünket a lakásba. Ott félhomály volt, mint valami katakombában, és a nedves falak diktálták a lakás levegőjének milyenségét.

Nem tudom már, hogyan került elő néhány megfestett karton, de ami a megkezdett képek mellett maradandó élmény maradt számomra, az a nedves falú műteremlakás festészethez tartozó kellékrendszere, amely különböző bádogdobozocskákból és a dobozocskák fedeleiből, egy egész halom különféle festékpороktól színes papírzacskókból állott, no meg megkopott ecsetekből, amelyekbe már beleszáradt a festék, de hát ez érthető volt, mert ha bedől a ház fala, nem lehet festeni, falazni kell!

Rejtély maradt számomra, miért nem tudtam képet venni. Az első ok valószínű a falazás sürgőssége volt, a másik talán az, hogy Dudás homályosan emlékezett arra a régi találkozásunkra ott a Tanurdžić-palota kiállítási termében, de valószínű, hogy mindehhez jócskán hozzájárult az az újdonság a kis, nedves ház lakóinak életében, amelyre a rövid beszélgetés akadozó mondatai utaltak: volt itt a napokban két belgrádi, akik képet fognak venni. De az is lehet, hogy a hivatkozásom közös orvos ismerősünkre sem volt jó ajánlólevél.

A néni kissé beljebb tette, hogy megmentse a lezuhanástól az asztal szélén álló, étolajjal töltött cipókrém-doboztetőt, én meg, hogy véget vessek a látogatásom előidézte kínos helyzetnek, búcsút vettem.

Nyilvánvaló lett előttem, hogy Dudás-ügyben éppen semmit nem tehetek, de rövidesen rábeszéltem egy fiatal festőt, hogy menjen oda és vásároljon Dudás-képeket. Mondtam neki, hogy ezért az ötletért egy Dudás-festményt kérek tőle. A látogatás megtörtént, néhány kép gazdára talált, és nemsokára szárnyra is kelt a hír, hogy Dudás Antal meghalt. És abban az időben keletkezhetett a banyakemencében égő máglyáról szóló hír is, és én örültem, hogy a Dudással kapcsolatban realizálódott ötletem révén néhány kép megmentődött a máglyahálótól.

Újév előtt meglátogatott a művészettörténész, és alighogy megjött, telefonált is. Nemsokára kiderült, hogy egy hölgyet hívott, aki magnetofonnal jött, hogy felvegye beszélgetésemet a művészettörténéssel. Hangsúlyozták, hogy a beszélgetés hosszabb is lehet, de ők majd a stúdióban szükség szerint lerövidítik, ahogy az újévi műsor megkívánja. A kedves hölgy kérésemre megígérte, hogy majd, miután a hangszalag tartalmát legépelik, a gépelés egyik példányát eljuttatja nekem. Újév már két hete elmúlt, de a beszélgetésemet a művészettörténéssel eddig még nem kaptam kézhez. Lehet, hogy ennek az volt az oka, hogy amíg forgott a magnó, a művészettörténész a falra mutatott és megkérdezte, ki festette azt a képet, amelyik ott a rádió fölött lóg. Azt feleltem neki, hogy ezt egy olyan festő festette, akit a művészettörténelem eddig még nem jegyez. Mondhattam volna neki azt is, hogy eddig még csak a bakkecskéjéről hallottam vele kapcsolatban a művészettörténészekről anekdotát. Mondhattam volna neki azt is, hogy gyönyörűséges múzeumában egyetlenegy Dudás-kép sincs, sőt nem

biztos, hogy tudja, mikor született és mikor halt meg. Mondhattam volna neki is, hogy Dudással kapcsolatban a bakkecske helyett azt is híresztelhette volna, hogy ez a nagy festő itt Észak-Bácskában, aki 1969-ben tüdővészben pusztult el, pedig akkor már lehetett streptomycint kapni, sőt Szerémségben már régóta működik a tüdőszanatórium. Mondhattam volna neki azt is, hogy a képzőművészetről filozófáló illetékeseknek nemcsak arról kellett volna gondoskodni, hogy a különböző nemzetiségű festők egyformán alig semmit kapjanak művészetükért, hanem esetleg arról is, hogy aki festő, méghozzá olyan eredeti, mondhatnók egyedülálló művész, mint Dudás Antal, akkor arra ne dőljön rá nedves házfal, akkor annak legyen mit ennie, és legyen hol gyógyulnia.

